

EERSTE BEDRIJF – ROZEMARIJN

(Rosmarinus officinalis)

Het begin was de warmte van de buik van onze moeder waar we elkaar vasthielden in het nat. Gewiegd werden we elke dag, zoals elk kind, ook indien moeder geen moeder wilde zijn. We voelden haar hand. Haar stem was van fluweel. De dag baadde in oranje, soms zo zacht dat het opging in wit, de nacht was van het allerzwartste zwart. Hij en ik schommelden naast elkaar. Soms schokte hij, soms ging er een rilling door mijn lijf en sloeg mijn been uit, soms worstelden we met elkaar. Hoe konden wij toen weten dat de een de ander niet was? Ik moet zijn hartslag hebben beschouwd als de mijne, en hij die van mij als van hem. Dat leven zonder tijd is geëindigd op enkele uren. De zachte wanden die meegaven bij elke beweging die we samen maakten werden harde muren die ons verdrukten. Van het ene op het andere moment was niks nog veilig. De zachte stem van onze moeder werd gekrijs. We werden plat geknepen door een macht waarvan we het bestaan niet hadden kunnen vermoeden. We hielden elkaar nog steviger vast. En toen verloor ik hem en hij mij. Zo werd het ons verteld. Ik kwam eerst. Wat dus betekende dat ik als eerste onze omhelzing heb moeten loslaten, dat ik de eerste was die zich niet meer tegen die duwende kracht kon verzetten en uit zijn armen gleed, door een smalle gang vol slijm werd gedwongen en vervolgens in deze wereld werd geworpen en de zus werd van de broer die nog in moeders buik

zat en daar helemaal alleen enkele momenten vruchteloos vocht tegen het onvermijdelijke van een andere wereld die de vorige zal doen vergeten.

Wat wij samen vormen is een tweehuizige plant, met de mannelijke en vrouwelijke kenmerken die aparte bloemen vormen, gelijk de door ons geliefde donkerroze dagkoekeksbloem, de *Silene dioica*, die zich in de lente kenbaar maakt in vochtige bosgrond en soms tijdens de herfst terugkeert. De mannelijke en vrouwelijke bloem hebben we zeker ooit geplukt en laten drogen. Onze bloemenalbums uit onze jeugd met de Latijnse namen er netjes bij geschreven in smaragdgroene inkt ben ik kwijtgespeeld. Ze werden verzvolgen door de tijd, of eerder door de onoplettendheid die het verloop van de jaren brengt. De bloemen van de mannelijke plant bestaan uit mooie, opstaande roze tongetjes, die als een bijkroontje op de bloemenkeel staan en waar men tien meeldraden vindt, die van elkaar verschillen in lengte. Zelfs indien de bloem nog gesloten is, kan men al zien hoe de helmknopjes van de meeldraden tot aan de keel reiken. De vrouwelijke bloem geeft aanvankelijk veel minder prijs. Het rode, buikige en behaarde vruchtbekertje zit vol zwarte zaden. Wanneer de doosvrucht uiteindelijk open spat, worden er tien spitse tanden zichtbaar die naar buiten krullen en zo een zoom vormen rond het bekertje. Pas op het laatste moment, wanneer al die zwarte zaden hun weg in de wereld hebben gevonden, valt de bruin geworden kelk af. Ik vind het heerlijk om dingen over planten op te zoeken en de beschrijvingen ervan te toetsen aan hoe ik die *Silene dioica* hier in mijn tuin van nabij heb bekeken. Ik hou ervan dat het vruchtbekertje van de vrouwelijke plant ergens wordt omschreven

als ‘porseleinachtig’ en er elders gewag wordt gemaakt van de ‘scherpe’ tanden van diezelfde bloem. Ambrose en ik vormen samen een geheel en toch zijn we anders. Mijn tanden zijn scherper. Zijn meeldraden reiken hoger.

We werden geboren te Antwerpen op maandag 7 maart 1868 in het teken van de Vissen, geleid door de planeet Neptunus (of door Jupiter voor wie zich vastklampt aan de oudere leer). We houden van vrijheid, zo weten de astrologen.

Zoveel jaar later, in de lente van 1915, bevinden we ons in Edegem, ten zuiden van de stad Antwerpen. Wij weer samen, dat is wat ons rest. Ambrose ligt verzwolgen door pijn te bed en ik verzorg hem, in het besef dat hij niemand meer heeft en ik evenmin. Zoals alle ouders hebben moeder en vader geprobeerd om ons leven uit te stippelen. Hadden ze beseft dat we met een drang naar vrijheid waren geboren, zouden ze het niet hebben begrepen. De halfzus van vader, tante Bella, had vrijheid wel begrepen en liet me de grenzen ervan zien tot haar minnaar ertussen kwam. Een man geheten Robert heeft mij naar het huwelijksbed geleid om mij tot moeder te maken. Zowel hij als mijn mooie zoon Louis is uit mijn leven gevlucht. Mijn echtgenoot resideert in Antibes om aldaar zagezegd zijn zaken en het familiefortuin te redden met iemand die hij uit late wraak mijn plek aan zijn tafel heeft gegeven. Mijn zoon zit in de loopgraven om zijn christenziel te vrijwaren in de modderpoelen van de dood, zo schrijft hij in een schaarse brief.

Er is een oorlog gaande. De Duitsers hebben ons de stad ontnomen. De fortengordel, waar tientallen jaren over was gezeurd en gebakkeleid door mannen die sigaren rookten in salons en die van geen onteigeningen in naam van mili-

taire prioriteiten moesten weten, die door voorstanders als toppunt van bouwkundig vernuft werd geprezen terwijl ze de stad beschouwden als een heilige maagd die hen om bescherming smeekte, bleek na nauwelijks enkele dagen tegen de zware kanonnen van de Hunnen niet bestand. Zeppelins hebben bommen gebraakt boven de Stadswaag en de 'jardin botanique' aan Sainte-Élisabeth. De lijken lagen verminkt op straat. Alles is voorbij.

Ik heb niet beseft dat er ook rond mijn leven een fortengordel lag die achteraf nutteloos bleek. Het is een les in bescheidenheid. Samen met zovele anderen, rijk of arm, blijkt die wereld van mij weerloos tegen de waanzin van de nationale eer, tegen vlaggen in de straten en hoeden die in de lucht werden geworpen tijdens de aankondiging van de mobilisatie, tegen krachten die zich met elkaar wensten te meten alsof het een onvermijdelijke natuurwet betrof en die zich nu tegenover elkaar in slijk hebben begraven zonder zicht op een uitkomst. Geen enkel woord over vrede of schoonheid, uit hoogmoed of oprechte bekommernis geuit, heeft nog betekenis. Het woord 'schande' is zelf schandelijk geworden, een teken van lafheid. We zitten allen onbeschermd in de greep van een veel wredere wereld die de dood gretig heeft verwelkomd met ratelende machinegeweren die hem het werk uit handen nemen. Niks van wat dit zal brengen wil ik nog begrijpen. De heersende bloeddorst heeft mij de adem benomen. Ik walg van ieder die nog steeds dat giftig zaad blijft verspreiden dat het over bescherming gaat, dat oorlog daarom noodzakelijk is, dat eer nu eenmaal slachtoffers vergt en bodem naar bloed verlangt. Indien dit ooit eindigt, hoop ik dat het huilen nooit meer ophoudt,

dat de doden ongevraagd blijven spoken, elke vlag in brand wordt gestoken en elke leider zijn sabel wordt gebroken op een exercitieplein.

Mijn zoon bezweer ik voorzichtig te zijn.

Priester en brancardier is hij.

Hij schrijft me terug dat hij elke dag voor me bid.

Ik heb het recht verspeeld om ongerust te zijn.

Ik ben woedend.

Ik wil niet vergeten worden tijdens het Grote Vergeten waar deze oorlog op aast.

Ik vertik het om me te laten wegvegen door die grote zuivering, die tabula rasa waar al die ijzervreters en dat heroïsch tuig op hopen. Wat maakt het uit achter welke vlag ze lopen? Zij menen te kunnen bepalen wanneer iets eindigt en iets nieuws begint en het laat hen onverschillig hoeveel lijken dat kost. Het is om gek van te worden, maar gek ben ik al in ieders ogen geweest. Waanzin is een versleten jurk. Nu kleed ik me enkel nog met woede. De wereld waar ik deel van uitmaakte vervaagt steeds sneller tijdens deze waanzinnige oorlog, en het verzet dat ik tegen die wereld heb gepleegd, dreigt net zo goed te verdwijnen.

Ik roep het spook op dat mij tot verzet heeft geleid.

Schrijven over mijn vergane wereld is mijn laatste daad van verzet.

Schrijven over mijn verzet is vertellen over wat vrijheid vermag.

Vertellen betekent de woede een bedding geven zodat alles terugvloeit naar de bron, naar waar mijn broer en ik vandaan komen.

Ik weiger te worden vergeten.

Elke spat inkt op dit papier pleegt verzet.

Buiten maakt een vink een nest, na een herfst en winter vol lijken. Hier zitten we in dit kleine huis dat ik heb geërfd. Hier wacht mijn broer op de dood, zelden in nuchtere toestand. Als dienaar van alles wat zich ‘maudit’ of verdorven voordeed heeft hij wel eens de hoop geuit – à la façon de Baudelaire – dat de hemel zijn prachtig, rottend karkas zou aanvaarden als een zich ontvouwende orchidee. Hele regimenten gaan door een vleesmolen voor een morzel grond, simpelweg omdat het lente is geworden en geen vrieskou de bloeddorst tempert.

Soms lach ik en rol ik met mijn ogen. Soms niet.

Soms kus ik hem en duwt hij me weg.

Soms blaas ik mezelf kalmte toe.

Lachen met zijn eigen woorden doet hij zelden.

Al die voorafspiegelingen over het eigen karkas hoeven niet meer.

De dood heeft zich neergezet aan zijn voeteneinde en kijkt toe.

Dra is het zover.

Hij verlangt dat ik de naald nogmaals leg op ‘Alla danza tedesca’, gebracht door het Klingler-Quartett. Ambrose heeft geëist dat zijn fonograaf werd geïnstalleerd zodat dit kleinnood voor hem elke dag verschillende keren kan worden afgespeeld. Soms heeft hij de kracht om zelf aan de fonograaf te draaien, vaak moet ik dat doen. Slechts enkele minuten duurt de muziek. Deze tijd vergt snelheid en machines die snelheid leveren. Hij heeft me vroeger wel eens meegenomen om hem naar het theater te vergezellen waar een gerenommeerd

kwartet Beethoven bracht. 'Voor jouw ziel, jouw duistere ziel, lieve zus!' Er was een loge gereserveerd voor de familie, maar onze ouders gingen zelden. Vader zag de loge als een permanente aanwezigheid van wat hij betekende in deze stad. Misschien leek het hem chic dat net daarom die loge zelden werd bemand. Ambrose weigerde daar plaats te nemen. Concertante muziek – het maakte hem niet uit of het om verheven of vulgair ging – was iets dat men moest voelen dicht bij de hartslag van anderen. Mijn broer luisterde met gesloten ogen. Elke hevige trilling van de violen etste zich op zijn verheven gelaat. Zijn mondhoeken gingen naar beneden. Zijn lippen vormden onhoorbare klanken. Zijn vingers klauwden bijwijken in zijn broekspijpen. Hij gehoorzaamde aan de bedwelvende stem van het genie. Uiteindelijk gaf ook mijn geest zich gewonnen. Bij mij ging die mogelijke extase gepaard met een diep onbehagen. Veel te gemakkelijk werd ik weerloos. Mijn tijdsbeleving werd door vier mannen gekaapt die als bezeten engelen over hun snaren gingen, ongehinderd door de blikken van honderden in avondtenue gekleed.

Levert een fonograaf niet slechts een schim van die beleving? Tegen een duizelingwekkende snelheid schenkt die fonoplaat ons niet meer dan vijf minuten. De driftig op en neer gaande naald tracht overeind te blijven op een gestolde zwarte zee die geen geesten lokt, laat staan een genie. Uit de lichtbruine hoorn die zich openplooit als een groteske bloem klinkt het samenspel van snaren als gepiep, gelijk een nest knaagdieren dat zichzelf een beverige samenzang heeft aangeleerd. Het levert nauwelijks meer dan een hap uit de stilte op. Engelen maken zich niet kenbaar. Op het eind schiet er alleen maar een mechanisch gekraak over, zolang de naald er niet wordt af gehaald.

Bij gebrek aan beter is hij eraan verslaafd.

Het verlangen die angstige knaagdieren uit die hoorn te horen komen maakt hem haast kinds.

Hij zegt dat Beethoven hem heelt. Dat is een luie leugen. De gedachte dat Beethoven als onnavolgbaar genie rechtstreeks tot hem spreekt is een van de verschillende soorten gif die mijn broer zichzelf heeft toegediend. Van enige heling kan geen sprake zijn. Wie zegt dat schoonheid soelaas brengt? Alvast geen grenzeloos gulzig iemand, tenzij als excuus om het zwelgen nooit te staken. Baudelaire, Beethoven. De namen zullen allicht tot op het eind over zijn lippen komen, begeleid door kreten van pijn. Want zonder hen, ach zonder hen... Ik maak me geen illusies. Tot op het eind zal hij zich beschouwen als bezeten, de laatste illusie die hij nog koestert over zijn jeugd.

Ik denk aan de manier waarop zijn voormalige kunstenaarsvrienden evenzeer bezetenheid hadden geadoreerd met hun onverzorgde baarden en vettige lange haren over versleten kragen. Ze zaten vlak bij hun Academie in een van de kroegen in de Blindenstraat en waanden zich daar de erfgenamen van Rubens en Jordaens. Ach, Rubens, maar dan hoe Baudelaire hem beschreef: rivier van vergetelheid, tuin van luiheid. Want in deze stad waar deze meester ooit een groots leven had geleid lagen ze in de armen van hun groene fee, zopen ze hun duivelachtige absint waardoor ze meenden louter een paardentram verwijderd te zijn van Montmartre, oord van on vervulde dromen, waardoor Antwerpen voor elk van hen slechts een tijdelijk verblijf werd, want ooit, ja ooit...

Bezetenheid! Geesten! Waanzin! Kunst!